

OUDERE VRIJWILLIGERS GEZOCHT?!

Sarah DURY, Liesbeth DE DONDER, An-Sofie SMETCOREN, Dorien BROSENS,
Tine BUFFEL, Nico DE WITTE en Dominique VERTÉ¹

Anno 2012 staat Europa in het teken van Actief Ouder Worden en Intergenerationele Solidariteit. Actief ouder worden kan via verschillende activiteiten en vrijwilligerswerk is hier alvast één van. Verschillende internationale onderzoeken toonden reeds aan dat vrijwilligerswerk verrichten op latere leeftijd positief blijkt te zijn voor het welbevinden van mensen (Fraser e.a., 2009). Zo zou het de lichamelijke en geestelijke gezondheid positief beïnvloeden (bijv. Kumar et al., 2012) en een hogere levenskwaliteit (o.a. Van Willigen, 2000) en levenszin bewerkstelligen. Daarenboven houdt vrijwilligerswerk ouderen betrokken in hun gemeenschap en verkleint dit het risico op onveiligheidsgevoelens (De Donder e.a., 2012), sociale exclusie en sociale isolatie (Eurofund, 2011).

Terwijl Vlaamse cijfers aangeven dat 15,9% van de Vlaamse ouderen vrijwilligerswerk verricht (Dury e.a., 2011), is er echter ook een beduidend aantal ouderen die op dit moment nog niet actief zijn als vrijwilliger, maar zich in de toekomst wel wensen te engageren. In dit artikel willen we nagaan wie die rekruteerbare of potentiële vrijwilligers zijn onder de zestigplussers. Wat is hun individuele profiel en hoe kunnen we vrijwilligersrekruteringsstrategieën daaraan aanpassen? Om die vragen te beantwoorden start het artikel met een korte toelichting over actief ouder worden en vrijwilligerswerk, vervolgens maken we een profiel op van de rekruteerbare vrijwilliger om tenslotte te eindigen met enkele praktische aanbevelingen.

---

1 De auteurs zijn verbonden aan het departement Educatiewetenschappen van de Faculteit Psychologie en Educatiewetenschappen van de VUB. Contact: sarah.dury@vub.ac.be.

Ouderen en vrijwilligerswerk

De Europese Commissie heeft er dit jaar voor gekozen om de vergrijzing binnen onze samenleving naar de voorgrond te schuiven. 2012 is dan ook het Europese jaar van Actief Ouder Worden. De manier waarop ze dit gedaan heeft, is zeer bewust vanuit een inclusieve zienswijze. Binnen deze thematiek wil men namelijk zowel ouderen als jongere leeftijdsgroepen betrekken. Het Europese jaar luidt daarom niet alleen het jaar van het Actief Ouder Worden, maar eveneens het jaar van de Intergenerationele Solidariteit (European Union, 2012).

Daarenboven wil de Europese commissie het thema vergrijzing vanuit een positief discours benaderen en wil ze, net zoals de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) die het thema in 2002 op de politieke agenda plaatste, de stigmatisering van ouderen tegengaan. Iedereen kan actief ouder worden. Ook kwetsbare ouderen en ouderen met een beperking kunnen een actieve rol spelen in hun eigen leven én binnen de samenleving. Deze actieve rol kan echter niet worden opgelegd en moet in overeenstemming zijn met de persoonlijke noden, wensen en capaciteiten van de persoon zelf. Het is immers vaak geen verhaal van niet-willen, maar van niet-kunnen. Opdat elke oudere dan ook zo lang mogelijk de regie in handen kan houden en kan participeren in sociale, economische, spirituele en maatschappelijke aangelegenheden, dienen kansen en mogelijkheden gecreëerd te worden (WHO, 2002).

“**De Europese commissie wil het thema vergrijzing vanuit een positief discours benaderen en de stigmatisering van ouderen tegengaan.**”

Niettegenstaande deze positieve aandacht voor de vergrijzing, dient men waakzaam te zijn voor enkele ‘valkuilen’ (Verté e.a., 2011). Het gevaar bestaat immers dat een nieuwe dogmatische visie wordt gecreëerd over ouderen, waarbij ouderen actief *moeten* zijn en actief *moeten* bijdragen. Het gaat echter vooral om de mogelijkheden tot participatie te creëren, en zo transparant en laagdrempelig mogelijk te werken, zodat wie wenst *kan* participeren en dit uit eigen engagement.

Het vrijwilligerspotentieel bij zestigplussers

De laatste decennia is er veel geschreven over de teloorgang van het maatschappelijk middenveld (Putnam, 2000) naar aanleiding van een groeiende individualisering en een daling in engagement als vrijwilliger (Dekker, De Hart en Faulk, 2007). Dit gevoel leeft ook bij heel wat organisaties en verenigingen. Anderzijds tonen onderzoeken in Vlaanderen en Europa aan dat het percentage vrijwilligers over de jaren heen gelijk gebleven is (Bekkers en Boezeman, 2009), en in Vlaanderen zelf is toegenomen (Bral e.a., 2011). Tevens is er een overgang van het traditionele vrijwilligerswerk naar een ‘modern’ vrijwilligerswerk waar men zich vaker kortlopend, sporadisch en vrijblijvend inzet (Hustinx, 2005). Binnen dit onderzoek wordt vrijwilligerswerk gedefinieerd als formeel vrijwilligerswerk dat onbetaald werk verstrekt aan partijen waaraan de vrijwilliger geen contractuele, familiale of vriendschappelijke verplichtingen heeft (Wilson & Musick, 1997).

Onderzoek naar vrijwilligerswerk richt zich voornamelijk naar vrijwilligerswerk in het algemeen of tot jongeren, eerder dan tot ouderen. Ouderen zijn echter een niet te onderschatten groep binnen het vrijwilligerswerk: oudere vrijwilligers zijn vooral zeer toegewijde vrijwilligers (van Wil-

ligen, 2000) en hebben een enorm potentieel aan ervaring en kennis vergaard. Het gros van het onderzoek over vrijwilligerswerk bij ouderen is gewijd aan ouderen die zich reeds engageren als vrijwilliger (Morrow-Howell, 2010). Een leemte binnen dit onderzoeksveld is het rekruteringspotentieel van het vrijwilligerswerk.

“Oudere vrijwilligers zijn zeer toegewijde vrijwilligers en hebben een enorm potentieel aan ervaring en kennis vergaard.”

Een potentiële vrijwilliger is iemand die nog geen vrijwilligerswerk verricht, maar dit graag wil doen. Een Amerikaans onderzoek (Caro & Bass, 1995) toont bijvoorbeeld aan dat voor twee oudere vrijwilligers, een derde persoon zich graag wil engageren als vrijwilliger. Kijken we naar de cijfers in Vlaanderen, dan stellen we een potentieel vast van 16,4%. Eén op zes ouderen verricht op dit ogenblik nog geen vrijwilligerswerk, maar wil dat in de toekomst wel doen. Dat cijfer is grosso modo hetzelfde als het aantal zestigplussers dat nu reeds actief is als vrijwilliger in Vlaanderen (15,9%) (Dury e.a., 2010).

Organisaties zijn vaak op zoek naar methoden om vrijwilligers te rekruteren voor hun werking. Wanneer deze rekrutering gericht kan verlopen, is immers de effectiviteit en de efficiëntie van de bestede middelen en de inzet groter (Finkelshtein, Penner & Brannick, 2005). Dit artikel wil aan een oplossing bijdragen en een profiel opstellen van de rekruteerbare zestigplussers. Welke ouderen wensen zich alsnog te engageren binnen het vrijwilligerswerk? Door meer zicht te hebben op wie deze potentiële vrijwilligers zijn, kunnen organisaties en lokale besturen gericht rekruteren.

Vlaamse ouderenbehoefteonderzoeken: data en methodologie

Voor dit artikel maken we gebruik van data van de gemeentelijke ouderenbehoefteonderzoeken. Dit onderzoeksproject startte in 2004 met een dubbel doel: enerzijds de actuele behoeften van thuiswonende zestigplussers per gemeente in kaart brengen, en anderzijds ouderen stimuleren om deel te nemen aan het lokale ouderenbeleid. Gemeenten kunnen dan op basis van de resultaten een empirisch onderbouwd ouderenbeleidsplan opstellen om zo tegemoet te komen aan de behoeften en verwachtingen van de stijgende groep ouderen in hun gemeente.

In 2011 hadden 141 Vlaamse gemeenten hun onderzoek afgerond. In die gemeenten werden 67.144 ouderen bevroegd over allerlei thema's waarmee thuiswonende ouderen te maken hebben in het dagelijkse leven. (Ouderen in een woonzorgcentrum, RVT ... werden niet opgenomen.) Via een gestandaardiseerde vragenlijst werd gepeild naar de maatschappelijke participatie van ouderen, hun vrijwilligerswerk, leefomgeving, gezondheid, zorg, welbevinden, eenzaamheid, onveiligheidsgevoelens, enz.

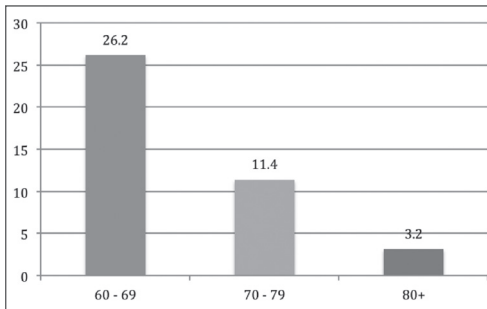
Per gemeente werd een proportioneel gestratificeerde steekproef getrokken op basis van leeftijd (60-69jaar, 70-79jaar, 80+) en geslacht. De resultaten zijn dan ook representatief voor de participerende gemeenten. De range van de leeftijd loopt van 60 tot 99 jaar, met een mediaan van 71,4 jaar. 54% waren vrouwen, wat vergelijkbaar is met de Vlaamse ouderenpopulatie en 71,1% is gehuwd of samenwonend, 21,6% is weduw(e)naar, 3,6% nooit gehuwd en 3,3% gescheiden. Het merendeel van de respondenten had een laag onderwijsprofiel (71%) en 61,8% heeft een totaal maandelijks gezinsinkomen van maximum 1499 euro.

Rekruteerbare vrijwilligers op latere leeftijd: cijfers uit Vlaanderen

Het individuele profiel van rekruteerbare vrijwilligers wordt opgebouwd aan de hand van leeftijd, geslacht, opleidingsgraad, maandelijks gezinsinkomen, fysieke en mentale gezondheid, burgerlijke staat, het al dan niet hebben van kinderen (in huis), de gemeente waar men woont en hoe lang men reeds in de gemeente woont.

Socio-demografisch profiel

Figuur 1. Rekruteerbare vrijwilligers naar leeftijd

Rekruteerbare vrijwilligers zijn hoofdzakelijk jonge ouderen, gemiddeld rond 67 jaar, en dit rekruteringspotentieel daalt naarmate de leeftijd toeneemt. Bij de jongste leeftijdsgroep bedraagt dit meer dan één op vier, terwijl slechts 3,2% van de tachtigplussers nog te overhalen is om zich te engageren als vrijwilliger. Bij de 70 tot 79-jarigen bedraagt het rekruteringspotentieel 11,4%. Splitsen we de groep ouderen op naar gelang geslacht, dan geven mannen (18,7%) vaker aan vrijwilligerswerk te willen verrichten dan hun vrouwelijke leeftijdsgenoten (14,5%), dit in tegenstelling tot volwassenen jonger dan zestig jaar.

Socio-economisch profiel

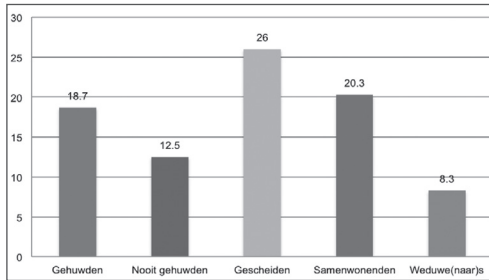
De opleidingsgraad van ouderen speelt ook een rol om zich alsnog te willen engageren als vrijwilliger: ouderen die hoger opgeleid zijn (diploma secundair onderwijs of meer) zouden in de toekomst zich vaker (25,3%) als vrijwilliger willen inzetten dan hun leeftijdsgenoten die lager geschoold zijn (13%). Hierbij dient opgemerkt dat de gemiddelde opleidingsgraad van rekruteerbare ouderen lager ligt dan die van ouderen die reeds actief zijn als vrijwilliger. Met andere woorden, oudere vrijwilligers hebben een hogere scholingsgraad dan hun leeftijdsgenoten die zich wensen in te zetten als vrijwilliger.

Het al dan niet rekruteerbaar zijn voor een vrijwillig engagement hangt ook af van het inkomen waarover men beschikt. Naarmate het gezinsinkomen toeneemt, neemt het aantal rekruteerbare ouderen eveneens toe: 11,3% van de ouderen die zich in de inkomensklasse van 500 tot 999 euro bevinden, geeft aan zich in de toekomst te willen inzetten als vrijwilliger. Dit cijfer stijgt naar 25,6% voor de hoogste inkomensklasse (meer dan 2000 euro).

Gezondheid

Verder blijkt ook de gezondheid een bepalende factor te zijn in relatie tot het potentieel vrijwilligerswerk. Zo blijken ouderen met een fysieke beperking minder vaak (13,1%) rekruteerbaar te zijn voor vrijwilligersactiviteiten dan wie geen fysieke beperking heeft (23,9%). Op vlak van mentale gezondheid merken we ook een verschil: ouderen met een negatief psychologisch welbevinden (zich nerveus of somber en neerslachtig voelen...) geven minder vaak aan zich te willen engageren als vrijwilliger in de toekomst.

Figuur 2. Rekruteerbare vrijwilligers naar burgerlijke staat

Gezinssituatie

Burgerlijke staat vertoont een belangrijke relatie met het zich al dan niet willen inzetten als vrijwilliger in de toekomst (zie figuur 2). Opmerkelijk is het aantal zestigplussers die gescheiden (26%) zijn en zich wensen te engageren als vrijwilliger. Ook samenwonenden (20,3%) en gehuwden (18,7%) geven vaker aan in de toekomst vrijwilligerswerk te willen verrichten. Nooit gehuwden (12,5%) en oudere weduwe(naar)s (8,3%) zijn veel minder rekruteerbaar voor vrijwilligerswerk.

Ouderen die samenwonen met kinderen (4,6%) geven het minst vaak aan zich in de toekomst te willen inzetten als vrijwilliger, terwijl ouderen met kinderen die reeds de ouderlijke woonst verlaten hebben, het vaakst aangeven rekruteerbaar te zijn (17,1%), gevolgd door kinderloze ouderen (14,3%).

Woonplaats

Voor gans Vlaanderen blijkt 16,4% van de zestigplussers potentiële vrijwilligers te zijn. Op gemeenteniveau blijken er echter grote lokale verschillen te zijn: de gemeente met het laagste potentieel heeft 9,4% rekruteerbare ouderen, in de gemeente met het hoogste percentage overwegen 32,7% van de ouderen om zich te engageren als vrijwilliger.

Tenslotte stellen we vast dat ouderen die minder dan tien jaar in dezelfde gemeente wonen, vaker aangeven zich in de toekomst te willen inzetten als vrijwilliger (21,8%) dan ouderen die reeds langere tijd in de gemeente wonen (16,2%).

Conclusie en aanbevelingen voor het maatschappelijk middenveld

Dit artikel vatte aan met de onderzoeksvraag: wie zijn rekruteerbare ouderen? Binnen het maatschappelijk middenveld wordt vaak aangekaart dat er geen vrijwilligers meer te rekruteren zijn. Aan de hand van bovenstaande resultaten tonen we echter het omgekeerde aan: maar liefst 16,4% van de zestigplussers wensen zich misschien in te zetten als vrijwilliger. Het gaat hier om meer ouderen die zich wensen in te zetten, dan het aantal ouderen die zich reeds engageren.

Alvorens ouderen te rekruteren is het voor organisaties en voor het beleid essentieel om inzicht te verwerven over welke ouderen zich wensen in te zetten in het vrijwilligerswerk. Een eerste vaststelling is dat potentiële vrijwilligers **jonge ouderen** zijn en het dus noodzakelijk is om ouderen die net de arbeidsmarkt (hebben) verlaten, te informeren over de mogelijkheden die het vrijwilligerswerk hen biedt. Ouderen die met pensioen gaan, hebben expertise opgebouwd op verschillende vlakken en kunnen bijgevolg veel bijdragen tot het maatschappelijke middenveld (Morrow-Howell, 2010). Ouderen worden nog al te vaak als een homogene populatie gezien, terwijl deze leeftijdsgroep uit verschillende generaties bestaat en de verschillen, ook tussen de verschillende generaties, bijzonder groot zijn (Verté & Verhaest, 2007). Om de participatie aan vrijwilligerswerk te stimuleren, zijn banden met het maatschappelijk middenveld van belang, gezien de verscheidenheid aan contacten afneemt

met de (derde) leeftijd (Musick & Wilson, 2008). Hierbij denken we aan contacten met collega's of contacten via activiteiten van de kinderen die nu niet meer thuis wonen, enz.

Verder kunnen we vaststellen dat potentiële vrijwilligers vaker iets **lager opgeleid** zijn dan hun leeftijdsgenoten die reeds actief zijn binnen het vrijwilligersveld. Zo blijkt dat een verscheidenheid aan vrijwilligersrollen en -taken noodzakelijk is om iedereen, ongeacht de scholingsgraad, te laten participeren als vrijwilliger. Vaak ligt de nadruk bij ouderen immers op het *niet-kunnen*. Deze visie dienen we om te keren door te vertrekken vanuit de competenties (of de potentie daartoe) die ouderen hebben.

“**Het is noodzakelijk om vrijwilligersrollen en -taken te differentiëren naar individuele capaciteiten, vaardigheden en talenten.**”

Een Europees onderzoek toont aan dat de sociale integratie van ouderen door middel van vrijwilligerswerk relatief nieuw is en vaak nog onbekend terrein voor organisaties en beleid. Zo blijkt dat vaak de voorkeur wordt gegeven aan jonge vrijwilligers. Oudere mensen worden nog steeds gezien als ontvangers van vrijwilligerswerk en niet als mogelijke vrijwilligers. Bovendien is ook de politiek te weinig bewust van het potentieel van oudere mensen (Eurofund, 2011). Het is daarom noodzakelijk om ouderen te benaderen als volwaardige burgers en dus ook als potentieel actieve burgers, die een rol kunnen opnemen in de constructie van de samenleving. Het is eveneens noodzakelijk om vrijwilligersrollen en -taken te differentiëren naar individuele capaciteiten, vaardigheden en talenten.

Bovendien is het niet alleen essentieel om de potentie aan te boren bij ouderen, het zijn ook de lokale organisaties en beleidsmakers die deze potentie dienen te ondersteunen, en hieraan tegemoet kunnen komen in het kader van vrijwilligersrollen. Flexibiliteit aanbieden bij het kiezen van vrijwilligersrollen en -taken, alsook inschikkelijkheid op vlak van tijdschema's, om zo de barrières te overwinnen tot engagement of tot het stopzetten van zijn engagement, zijn onontbeerlijk (Tang, Morrow-Howell & Hong, 2009).

Daarnaast zijn **ouderen met een hoog inkomen** dubbel zo vaak geneigd om zich in de toekomst te engageren als vrijwilliger dan ouderen met een laag inkomen. Uit eerder onderzoek bij zestigplussers is gebleken dat vrijwilligers vergoeden voor hun diensten het vrijwilligersaandeel niet in de hand werkt, integendeel. Wat mogelijk wel de drempel tot vrijwilligerswerk verlaagt, is bijvoorbeeld een verzekering die financieel tussenkomt wanneer er een ongeval zou gebeuren, en de mogelijkheid om vrijwilligerswerk niet meer te moeten aangeven aan de Rijksdienst voor Pensioenen (Dury e.a., 2010).

Wat betreft de fysieke en mentale gezondheid, besluiten we dat ouderen met een **goede fysieke en mentale gezondheid** vaker potentiële vrijwilligers blijken te zijn. Dit resultaat kan tevens gelinkt worden aan de leeftijd, maar eveneens aan structurele en culturele belemmeringen. Een veel voorkomende structurele drempel is het probleem van het vervoer, en dit hoofdzakelijk bij de oudste leeftijdsgroep. Een mogelijke oplossing ligt in aangepaste vormen van collectief georganiseerd individueel vervoer, zoals de mindermobielen centrale, die de integratie van ouderen binnen het maatschappelijke leven kunnen handhaven. Deze vormen van vervoer worden echter nog te weinig uitgebouwd en ondersteund (Dury e.a., 2009). Ook op cultureel vlak dient er een verandering te komen: zo willen ouderen met een fysieke en/of mentale

beperking niet gestigmatiseerd worden en willen ze eveneens activiteiten verrichten die aansluiten bij hun interesses en capaciteiten.

Ook op het vlak van burgerlijke staat zijn er interessante vaststellingen. Binnen de groep ouderen vragen vooral **gescheiden ouderen** extra aandacht. Wanneer mensen scheiden, vallen vaak vrienden of schoonfamilie en formele netwerken (zoals het verenigingsleven) weg. Voor hen moeten sociale relaties vaak opnieuw opgebouwd worden. Nu weten we dat persoonlijk gevraagd worden één van de belangrijkste factoren is om zich te engageren binnen het vrijwilligerswerk (Sundeen e.a., 2007). Andere redenen kunnen gelinkt worden aan de integratie binnen de omgeving.

Een andere vaststelling is het belang om rekening te houden met de eigen omgeving. Zo zien we dat er **binnen gemeenten** sterke verschillen zijn wat het aandeel potentiële oudere vrijwilligers is, en waarbij redenen tot niet deelname ook grotendeels te verklaren zijn vanuit de specifieke sociale context. Zo zijn er gemeenten met een beperkt verenigingsleven of gemeenten waar informele contacten niet of minder ge-

stimuleerd worden. Bovendien dienen ouderen niet alleen intrinsiek, maar ook extrinsiek gemotiveerd te worden, zoals een sociale omgeving die hen kan mobiliseren en aanzetten tot participatie. Hierbij dient beklemtoont te worden dat een belangrijke rol is weggelegd voor de samenleving om ouderen te ondersteunen en drempels weg te werken.

Tot slot heeft het **aantal jaren inwoner van een gemeente** een negatieve relatie met het vrijwilligerswerk: ouderen die minder dan 10 jaar in dezelfde gemeente wonen, geven vaker aan zich te willen engageren als vrijwilliger. Dit kan deels te verklaren zijn door het feit dat ouderen die nog niet lang in een zelfde gemeente wonen (korter dan 10 jaar) ook vaak minder geïntegreerd zijn, zowel binnen hun formeel als informeel netwerk. Zo participeren ze minder aan het maatschappelijke leven (formeel) (Verté e.a., 2010, 2011), en tegelijkertijd hebben ze ook minder contact met familie, bureaus en mensen uit de buurt (informeel). Deze sociale contacten en relaties zijn belangrijk om op de hoogte te zijn van allerlei activiteiten, alsook om gevraagd te worden om zich te engageren (Dury e.a., 2010).

Een uitgebreide literatuurlijst is te vinden op onze website (www.vlaamswelzijnsverbond.be/publicaties, doorklikken naar Tijdschrift voor Welzijnswerk) of te bekomen bij de auteur.